

Marxabo KULIYEVA,
O'zbekiston-Finlandiya Pedagogika instituti dotsenti
Shaxnoza SHARIPOVA,
O'zbekiston-Finlandiya Pedagogika instituti assistenti, PhD
E-mail: shaxnoza.00@mail.ru

O'zbekiston-Finlandiya pedagogika instituti professori J.Eshnazarov taqrizi asosida

INKLYUZIV TA'LIM JARAYONIDA INNOVATSION TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISH

Аннотация

Mazkur maqolada imkoniyati cheklangan o'quvchilarda innovatsion texnologiyalardan foydalanib ularning bilim ko'nikma va malakalarini rivojlantirish, inklyuziv ta'lim sharoitida eshitishida, ko'rishida, aqliy va psixik rivojlanishida, nutqida, tayanch-harakat a'zolarida, muammolari bo'lgan bolalarga ta'lim va tarbiya jarayonida qo'llaniladigan interfaol metodlar keltirilgan.

Kalit so'zlar: Innovatsion texnologiya, interfaol metod, imkoniyati cheklangan o'quvchilar qiziqishlari, ta'lim va tarbiya jarayoni, bilim, ko'nikma va malaka, metodik mahorat.

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ИННОВАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В ПРОЦЕССЕ ИНКЛЮЗИВНОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Аннотация

В данной статье рассмотрено развитие знаний, умений и навыков учащихся с ограниченными возможностями с использованием инновационных технологий, в условиях инклюзивного образования, детей с нарушениями слуха, зрения, умственного и умственного развития, речи, проблем опорно-двигательного аппарата, а также детей с нарушениями развития. Используются интерактивные методы. в образовании и профессиональной подготовке.

Ключевые слова: Инновационная технология, интерактивный метод, интересы студентов с ограниченными возможностями, образовательно-тренировочный процесс, знания, умения и компетенции, методические умения.

USE OF INNOVATIVE TECHNOLOGIES IN THE PROCESS OF INCLUSIVE EDUCATION

Annotation

In this article, the development of knowledge, skills and abilities of students with disabilities using innovative technologies, in the context of inclusive education, children with hearing, vision, mental and mental development, speech, musculoskeletal problems, and children with problems Interactive methods used in education and training are presented.

Key words: Innovative technology, interactive method, interests of students with disabilities, education and training process, knowledge, skills and competence, methodological skills.

Kirish. Bugungi kunda ma'naviy yuksalish va yangilanish davrida sifatli ta'lim imkoniyatlarini oshirish, mehnat bozorining zamonaviy ehtiyojlariga mos yuqori malakali kadrlar tayyorlash kabi muhim vazifalar belgilandi. Boshlang'ich ta'limda o'qitish sifati va samaradorligini oshirish, o'quvchilarning imkoniyatlariga mos, davlat ta'lim standartlari me'yorlari inobatga olingan ta'lim jarayonini samarali tashkil etish, bu jarayonda tashkilotlar va jamoat institutlari o'zaro hamkorligini rivojlantirish yanada muhim ahamiyatga ega. Mazkur ijtimoiy-pedagogik masalalarni hal etishda ta'lim, sog'liqni saqlash va mahalla tashkilotlarining alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan bolalarga sifatli ta'lim xizmatlari bilan ta'minlash borasidagi o'zaro manfaatli hamkorligi talab etilmoqda. Bu talablar bo'lsa boshlang'ich sinf o'qituvchilarida bilim, ko'nikma, malaka va metodik mahorat, kasbiy kompetentlikni rivojlantirishning klasterli yondashuvlari, pedagogik-psixologik shart-sharoitlari, inklyuziv sinflarda ta'lim jarayonini tashkil etishga qo'yiladigan didaktik talablarni aniqlashtirishni taqozo etmoqda. Inklyuziv ta'limda innovatsion texnologiyalar orqali sifatli ta'lim jarayoniga erishish mumkin.

Respublikamizda amalga oshirilayotgan keng islohotlar zamirida, kelajak avlodning komil inson bo'lib ulg'ayishi, ayniqsa alohida ehtiyojli, rivojlanishida nuqsoni bor bolalarning ijtimoiy himoyasi hamisha davlat va jamiyatning ustuvor vazifasi hisoblangan.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 1 dekabrda PF- 5270-son "Nogironligi bo'lgan shaxslarni davlat tomonidan qo'llab quvvatlash tizimini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida", O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "2022-2026-yillarga mo'ljallangan yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida"gi PF-60-son Farmoni, 2020 yil 13

oktyabrda PQ-4860-son "Alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan bolalarga ta'lim-tarbiya berish tizimini yanada takomillashtirish choratadbirlari to'g'risida"gi Qarori, boshqa xujjatlarda ta'lim mazmunini modernizatsiyalash jarayonini metodik va didaktik ta'minlash vazifalari belgilab berilgan. Inklyuziv ta'lim tizimida o'qituvchilarning kasbiy mahorati va hamkorligi, avvalo, imkoniyati cheklangan bolalar bilan ishlashning o'ziga xos xususiyatlari bilan bog'liq. Inklyuziv ta'lim alohida ehtiyojli bolalarga nisbatan har qanday holatlarni istisno etadigan, barcha uchun teng huquqni ta'minlaydigan, lekin maxsus ta'lim ehtiyojiga ega bolalar uchun zarur sharoit yaratadigan mafkuraga tayanadi. Hozirgi kunda imkoniyati cheklangan bolalar sifatli ta'lim olishlari va keyinchalik jamiyatda munosib kasb egasi bo'lib yetishishlari uchun ularga haqiqiy inklyuziv sharoitlarga imkoniyat yaratish bo'yicha yurtimizda bir qancha ishlar amalga oshirilmoqda. Inklyuziv ta'limni rivojlantirishda ustuvor yo'nalishlarga ega bo'lgan amoyillar va yo'nalishlar muhim ahamiyat kasb etmoqda. Maxsus ta'lim ehtiyojiga ega bo'lgan bolalarni psixologik va pedagogik qo'llabquvvatlash o'qituvchining har xil turdagi sog'lig'i bilan bog'liq muammolarga duch kelgan bolalarning sog'lom tengdoshlari bilan birgalikdagi va individual faoliyatini tashkil etish qobiliyatini taxmin qiladi har bir bolaning tarixi to'g'risida dastlabki ma'lumotlarni to'plash ularni qobiliyati haqidagi bilimlarni oshirishga sharoit yaratadi.

Tadqiqot metodologiyasi. Innovatsion texnologiyalarning rivojlanishi natijasida ta'lim-tarbiya jarayonida interfaol usullar (innovatsion pedagogik va axborot texnologiyalari)dan foydalanib, ta'limning sifat va samaradorligini oshirish, e'tibor kundan-kunga kengayib bormoqda. Ta'lim jarayonida innovatsion texnologiyalar qo'llanilgan mashg'ulotlar egallanayotgan bilimlarni o'quvchilar tomonidan mustaqil izlanishlari, ularni tahlil

qilib borishlari, o'z bilim va malakalarini baholashlari, to'g'ri xulosalar chiqarishlariga qaratilgan. Hozirgi kunda pedagogik adabiyot, ta'lim muammolariga oid ma'ruzalar, rasmiy hujjatlarda "yangi pedagogik texnologiya", "ilg'or pedagogik texnologiya", "innovatsion pedagogik texnologiya" iboralarini keng qo'llanilmoqda. Aynan tizimli yondashuv pedagogik texnologiya asosida o'qitishni boshqa yondashuvlardan farqlovchi asosiy belgi hisoblanadi. Ta'lim maqsadlari, uning mazmuni, o'qitish va ta'lim berish metodlari, nazorat va natijalarni baholashni o'zaro aloqada va bir-biri bilan bog'liqlikda loyihalash - ko'pincha an'anaviy o'quv jarayonida yetishmaydigan narsalardir.

Dunyoning rivojlangan mamlakatlari ilmiy va ta'lim muassasalarida innovatsion texnologiyalardan foydalanish pedagogik faoliyat strategik rivojlanishining muhim yo'nalishi sifatida qaralmoqda.

Lug'aviy jihatdan "innovatsiya" tushunchasi ingliz tilidan tarjima qilinganda ("innovation") "yangilik kiritish" degan ma'noni anglatadi. "Innovatsiya" tushunchasi mazmunan aniq holatni ifodalaydi.

Zamonaviy ta'limga xos muhim jihatlardan biri – pedagog faoliyatida innovatsion texnologiyalardan foydalanishga erishish sanaladi. Rivojlangan xorijiy mamlakatlarda pedagog faoliyatida innovatsion texnologiyalardan foydalanishi masalasi o'tgan asrning 60-yillaridan boshlab jiddiy o'rganila boshlagan. Shu tariqa ilmiy-metodologik adabiyotlardagi "innovatsiya" tushunchasiga konseptual yondashuvning turli yo'nalishlarini umumlashtirish orqali uning asosiy tavsiflari ro'yxatini ajratib ko'rsatishi mumkin:

innovatsiya muvafaqqiyatli amalga oshirilgan yangilikdir; innovatsiya inson intellektual faoliyatining mahsuli bo'lib, o'zida uning ijodiy fantaziyasi va ijodiy qobiliyatini umumlashtiradi;

innovatsiya umumiy "bozor"ga yangi iste'mol xususiyatlariga ega bo'lgan ma'lum mahsulot yoki maqsadli ishlab chiqarish tizimi samaradorligini oshirishning sifat o'zgartirilishi bilan tavsiflanadi;

innovatsiyani amalga oshirishda inson intellektual faoliyatining original natijalaridan foydalaniladi;

innovatsiya tovar yoki xizmatlar sifatini jahon standartlariga muvofiq ishlab chiqarishni ta'minlaydi;

innovatsiya tovar ishlab chiqarish va xizmatlar ko'rsatishning yuqori iqtisodiy samarasini ta'minlaydi;

innovatsiya raqobatchilarning texnologiya va intellektual darajasining ustunligini ta'minlaydi, bu bilan o'z taraqqiyotlarida sifat jihatidan "sakrash"ni amalga oshiradilar;

innovatsiya hamma vaqt ma'lum tavakkalga asoslangan kerakli investitsiyalar natijasidir.

Oliy ta'lim muassasalarida innovatsion texnologiyalardan foydalanishning o'ziga xos xususiyatlari quyidagi taxminiy manbalarini aniqlaydi:

1. Amaliyotga joriy qilinmagan muhim g'oyaning mavjudligi.

2. Nazariy asosga ega bo'lgan amaliy yondashuvning mavjudligi. Ushbu asosni yaratish eski uslublarni yangi ma'no bilan to'ldirib, ularning qo'llanish doirasini kengaytirishi zarur.

3. Oliy ta'lim muassasasidagi pedagogik jarayonga avval joriy etilmagan mavjud amaliy uslublarni olib kirish.

4. Ta'limga oid yangi g'oyalar yoki avvaldan mavjud bo'lgan samarali g'oyalar asosida yangi istiqbolli rejalarni umumlashtirish.

5. Ta'limiy innovatsiyani amaliyotga joriy qilish.

Innovatsion faoliyat - yangi ijtimoiy talablarning an'anaviy me'yorlarga mos kelmasligi yoki yangi shakllanayotgan g'oyalarning mavjud g'oyalarni inkor etishi natijasida vujudga keladigan majmual muammolarni yechishga qaratilgan faoliyat. Shuning uchun kelajakda mustaqil mehnat faoliyatiga tayyorlashning maqsadi ham bolaga ma'lum bilimlarni berishgina emas, balki uni kuzatishga, fikrlashga, tahlil qilishga, munosabat bildirishga va xulosalar chiqarishga o'rgatishdir. Demak, ta'lim maqsadi talabalar ma'lum bilimlar yig'indisini o'zlashtirishiga emas, balki ularda ma'lum qobiliyatlarini rivojlantirishni ham nazarda tutadi.

Innovatsion texnologiyalardan foydalanish bu amaliyot va nazariyaning muhim qismi bo'lib, ijtimoiy-madaniy obyekt

sifatlarini yaxshilashga qaratilgan ijtimoiy subyektlarning harakat tizimi bo'lib, u ma'lum doiradagi muammolarni yechish qobiliyatiga emas, balki har qanday vaziyatdagi muammolarni yechish uchun motivatsion tayyorgarlikka ega bo'lishdir. O'qituvchi inklyuziv ta'lim jarayonida imkoniyati cheklangan bolalarga innovatsion texnologiyalardan foydalanib o'quv jarayonini samarali tashkil etsa maqsadga muvofiq bo'ladi. Inklyuziv ta'lim o'qituvchisining birinchi o'ringa turuvchi va muntazam rivojlanishni talab etuvchi jihatlari sifatida novatorlik, yangilikni sezish, yangilikni qabul qilishga tayyorlik, mustaqil ta'lim, kasbiy mahorat, innovatsion pedagogik tafakkur, ijodiy yechimlarni qabul qilishga tayyorliklari nazarda tutiladi.

Interfaol metodlar deganda - ta'lim oluvchilarda mustaqil fikrlash, ta'lim jarayonining markazida o'quvchi turadi. Bu metodlar qo'llanilganda muallimo'quvchilarni faol ishtirok etishga chorlaydi. O'quvchi butun jarayon davomida ishtirok etadi. O'quvchi markazda bo'lgan yondashuvning foydali jihatlari quyidagilarda ko'rishimiz mumkin:

-ta'lim natijasi yuqoriroq bo'lgan o'qitish va o'rganish;

-o'quvchilarning rag'batlantirilishi;

-egallangan bilimlarning ham e'tiborga olinishi;

-ta'lim jarayonini o'quvchilarning maqsad va ehtiyojlariga moslashtirish;

-o'quvchining tashabbuskorligi va mas'uliyatining qo'llab quvvatlanishi;

-amaliy bajarish orqali o'rganilishi;

-pedagog va o'quvchi fikr-mulohazalariga sharoit yaratilishi.

Bundan ko'rinib turibdiki, fanlarni o'qitish jarayonida interfaol metodlardan foydalanish o'ziga xos ahamiyatga ega hisoblanadi. Ta'lim jarayonida foydalanilayotgan har bir interfaol metodni sinchiklab o'rganish va amalga o'zlashtirish imkoniyati cheklangan bolalarning fikrlashini, dunyoqarashini kengaytiradi hamda muammoni to'g'ri haletilishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Turli xil nazariy va amaliy muammolar interfaol metodlar orqali tahlil etilganda talabalar bilim, ko'nikma, malakalari kengayishi va mustaxkamlanishiga erishiladi.

Yuqorida keltirilganlardan interfaol ta'lim metodlarini tegishli tahlil qilish va shu asosda ularni tasniflash zarurati ma'lum bo'ladi. Bu metodlarni tasniflashda ularni interfaol metodlar, interfaol ta'lim strategiyalari, interfaol grafik organayzerlarga ajratish mumkin.

Bugungi kunda eng ommaviy interfaol ta'lim metodlari quyidagilar hisoblanadi:

Interfaol metodlar: "Keys-stadi", "Blits-so'rov", "Modellashtirish", "Ijodiy ish", "Muammoli ta'lim".

Interfaol ta'lim strategiyalari: "Aqliy hujum", "Bumerang", "Galereya", "Zig-zag", "Zinama-zina", "Muzyorar", "Rotatsiya".

Interfaol grafik organayzerlar: "Baliq skeleti", "BBB", "Konseptual jadval", "Venn diagrammasi", "T-jadval", "Insert", "Klaster".

Interfaol ta'lim metodlarini ko'pincha turli shakllardagi ta'lim mashg'ulotlari texnologiyalari bilan bir vaqtda foydalanilmoqda. Bu metodlarni qo'llash mashg'ulot qatnashchilarining faolliklarini oshirib, ta'lim samaradorligini yuksak darajaga ko'tarishga xizmat qiladi.

Innovatsion texnologiyalardan foydalanib ta'limni tashkil etishga qo'yiladigan muhim talablardan biri ortiqcha ruhiy va jismoniy kuch sarf etmay, qisqa vaqt ichida yuksak natijalarga erishishdir. Qisqa muddatda muayyan nazariy bilimlarni o'quvchilarga yetkazish, ularda ma'lum faoliyat yuzasidan ko'nikma va malakalarni shakllantirish, shuningdek, o'quvchilar faoliyatini nazorat qilish, ular tomonidan egallangan bilim, ko'nikma va malakalar darajasini baholash muallimdan yuksak pedagogik mahorat hamda ta'lim jarayoniga nisbatan yangicha yondashuvni talab etadi.

Quyida inklyuziv ta'lim jarayonida keng qo'llanilayotgan o'qitishning zamonaviy metodlari keltirilgan.

"Venn diagrammasi" strategiyasi (metodi)

Mazkur strategiya o'quvchilarda mavzuga nisbatan tahliliy yondashuv, ayrim qismlar negizida mavzuning umumiy mohiyatini o'zlashtirish ko'nikmalarini hosil qilishga yo'naltiriladi. Strategiya kichik guruhlarini shakllantirish asosida

schema bo'yicha amalga oshiriladi. Yozuv taxtasi o'zaro teng 4 bo'lakka ajratiladi va har bir bo'lakka sxema chiziladi. Strategiya o'quvchilar tomonidan o'zlashtirilgan o'zaro yaqin nazariy bilimlar, ma'lumotlar yoki dalillarni qiyosiy tahlil etishga yordam beradi. Ushbu strategiyadan muayyan bo'lim yoki boblar bo'yicha yakuniy darslarni tashkil etishda foydalanish yanada yuqori natijalarga erishish mumkin.

Strategiyani qo'llash bosqichlari quyidagilardan iborat:

sinf o'quvchilari 4 guruhga bo'linadi;

yozuv taxtasiga topshiriqni bajarish mohiyatini aks ettiruvchi sxema chiziladi;

har bir guruhga o'zlashtirilayotgan mavzu yuzasidan alohida topshiriqlar beriladi;

topshiriqlar bajarilgach, guruh a'zolari orasidan liderlar tanlanadi;

liderlar guruh a'zolari tomonidan bildirilgan fikr mulohazalarni umumlashtirib, yozuv taxtasida aks diagrammani to'ldiradilar.

"Fikrlarning shiddatli hujumi" metodi

Metodning mazmun mohiyati quyidagilardan iborat:

-jamo'a orasida muayyan topshiriqlarni bajarayotgan har bir o'quvchining shaxsiy imkoniyatlarini ro'yobga chiqarishga yordamlashish;

- o'quvchilarda ma'lum jamoa tomonidan bildirilgan fikrga qarshi g'oyani ilgari surish layoqatini yuzaga keltiradi.

"Fikrlarning shiddatli hujumi" metodidan foydalanishga asoslangan mashg'ulot quyidagicha tashkil etiladi:

-ruhiy jihatdan bir-biriga yaqin bo'lgano'quvchilarni o'zida birlashtirilgan hamda son jihatdan teng bo'lgankichik guruhlarini shakllantirish;

-guruhlarga hal etish uchun topshirilgan vazifalarni mohiyatidan kelib chiqadigan maqsadlarni aniqlashtirish;

- muayyan g'oyalarning guruhlar tomonidan ishlab chiqilishi;

- topshiriqlar yechimlarini muhokama qilish;

- dastlabki bosqichlarda topshiriqlarning yechimlari yuzasidan bildirilgan muayyan tanqidiy mulohazalarni muhokama etish hamda ular borasida yagona xulosaga chiqarish;

Metodni qo'llash jarayonida imkoniyati cheklangan o'quvchilarda quyidagi holatlar yuzaga keladi:

o'quvchilar tomonidan muayyan nazariy bilim va ko'nikmalarning puxta o'zlashtirilishiga erishish;

har bir o'quvchini faollik va mustaqil fikrlashga undash;

Xulosa. Ushbu interfaol metodlardan foydalanish jarayonida ilgor pedagogik innovatsiyalar va integratsion darslarni o'tkazilishio'qituvchilarni o'z vazifasiga nisbatan ijodiy yondoshgan holda alohida ehtiyojli bolalarning dunyoqarashini yanada kengaytirib muammolarni muvaffaqiyatli yechishga imkoniyat yaratib beradi.

ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 1 dekabrda PF- 5270-son "Nogironligi bo'lgan shaxslarni davlat tomonidan qo'llab quvvatlash tizimini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida", <https://lex.uz/docs/-3436192>.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "2022-2026-yillarga mo'ljallangan yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida"gi PF-60-son Farmoni. www.lex.uz.
3. 2020 yil 13 oktyabrda PQ-4860-son "Alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan bolalarga ta'lim-tarbiya berish tizimini yanada takomillashtirish choratadbirlari to'g'risida"gi Qarori. <https://lex.uz/docs/5044711>
4. Qodirova F.U. Inklyuziv ta'lim nazariya va amaliyot. Monografiya Toshkent 2022.- 90-109b.
5. Pedagogika: ensiklopediya. II jild. Jamoa // Toshkent: "O'zbekiston milliy ensiklopediyasi" Davlat ilmiy nashriyoti, 2015. -376 b.